

А. В. Федець

Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ІНКАСАЦІЇ КОШТІВ ТА ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАЛЮТНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні напрями та засади організації і проведення професійного підбору, навчання, підготовки та підвищення кваліфікації працівників підрозділів інкасації та перевезення валютних цінностей в Україні (далі – система професійної підготовки та навчання інкасаторів) та запропоновано шляхи її ефективного вдосконалення.

Доведено, що питання удосконалення системи професійної підготовки та навчання інкасаторів надзвичайно важливе, оскільки якісна фахова підготовка сприяє формуванню і розвитку профільних професійних компетентностей працівників підрозділів інкасації коштів та перевезення цінностей в Україні (далі – працівники підрозділів інкасації) та в разі зменшує наявність професійних ризиків.

З'ясовано, що чинна система професійної підготовки та навчання інкасаторів в Україні має низку системних проблем і недоліків, які з урахуванням сьогоденних глобальних викликів, пов'язаних з війною, потребують невідкладного вирішення.

Виокремлено реальні проблеми, які заважають якісно проводити професійну підготовку та навчання працівників підрозділів інкасації в Україні, визначено основні напрями професійної підготовки та навчання, які потребують змін і вдосконалення.

Для порівняння досліджено порядок та вимоги проведення професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації (CIT-Cash-in-Tranzit) у країнах Європейського Союзу.

Зазначено, що недостатній рівень професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації, особливо рівень підготовки керівного складу підрозділів інкасації, може обернутись не тільки репутаційними та матеріальними втратами для власників інкасаторського бізнесу, але й створити реальні загрози втрати життя та здоров'я інкасаторів.

Практичний досвід проведення операцій з інкасації коштів за умов повномасштабної війни в Україні засвідчив істотне зростання ризиків нападів на підрозділи інкасації на маршрутах, що потребує вжиття термінових заходів щодо їх мінімізації. Найефективнішим управлінським вирішенням цієї проблеми є ґрунтовна зміна у підходах та методології проведення професійної підготовки та навчання інкасаторів.

Запропоновано обґрунтовані пропозиції з удосконалення системи професійної підготовки та навчання інкасаторів шляхом внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів Національного банку України (далі – Національний банк), що визначають порядок здійснення інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банків та їх клієнтів в Україні, посилення фахових вимог щодо професійного підбору інкасаторів та водіїв, створення (реорганізація) державного центру професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників підрозділів інкасації та ін.

Ключові слова: підрозділи інкасації; операції з інкасації коштів; професійне навчання; заклади професійної освіти; державний регулятор; бригади інкасаторів; CIT-інкасаторська компанія (Cash-in-Tranzit).

Вступ

Постановка проблеми. Основні функції та завдання щодо безперебійного забезпечення потреб національної економіки та населення в готівкових коштах належної якості, кількості та номіналів в Україні виконують підрозділи інкасації, які поділяють на підрозділи інкасації банківських установ та підрозділи інкасації інкасаторських компаній (CIT – далі банки (юридичні особи)).

Державним регулятором ринку надання інкасаційних послуг в Україні є Національний банк, який, зокрема, для виконання своїх конституційних функцій

організує готівковий грошовий обіг у державі, установлює норми та правила, що визначають порядок здійснення інкасації коштів, видає ліцензії інкасаторським компаніям (юридичним особам) на надання послуг з інкасації, здійснює контроль за дотриманням правил і порядку проведення операцій з інкасації [3].

Нормативно-правова база, якою визначено вимоги до порядку створення підрозділів інкасації та правил проведення інкасації коштів в Україні, складається тільки з інструкцій та положень Національного банку, внутрішніх нормативно-правових актів банківських установ та інкасаторських компаній (далі – нормативно-правові акти з питань організації інкасації).

Інформація про авторів:

Федець Андрій Володимирович, аспірант, навчально-науковий інститут "Інститут державного управління".

Email: avflviv@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1769-6967>

Цитування за ДСТУ: А. В. Федець. Основні напрями вдосконалення професійного навчання працівників підрозділів інкасації коштів та перевезення валютних цінностей в Україні. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Вип. 3(72). Львів: НЛТУ України, 2022. С. 48–55.

Citation APA: Fedets, A. V. (2022). The main areas of professional training improvement of collection unit employees and transportation of currency values in Ukraine. *Efficiency of public administration*, 3(72), 48–55. <https://doi.org/10.36930/507208>

У чинному законодавстві України, на відміну від інших країн, дотепер немає Закону України "Про інкасацію коштів", який комплексно врегулював би базові економічні, організаційні, правові та соціальні відносини у сфері організації та проведення операцій з інкасації коштів та перевезення валютних цінностей для банків та ліцензованих юридичних осіб, а всі інші вимоги та правила проведення інкасації можна передбачити у відповідних інструкціях, положеннях та регламентах.

В Україні, фактично ще від часів здобуття незалежності, утворився потужний ринок надання послуг з інкасації коштів, зі своїми різноманітними підходами, сегментами, логістичною інфраструктурою, а національним класифікатором професій посади інкасатора-водія та інкасатора віднесено до розділу "Технічні службовці", "Класифікатор професій ДК003:2010", код професії – 4212 (далі – інкасатори) [6].

Активне застосування новітніх інформаційних технологій і програмних апаратних комплексів у банківській системі відобразило низку проблемних питань у процесах організації проведення операцій з інкасації коштів та показало наявність не врегульованих нормативно-правовими актами питань у чинній системі професійної підготовки та навчання інкасаторів.

Незалежно від форми утворення, винятково для всіх підрозділів інкасації є критично важливим питання забезпечення високого рівня безпеки під час здійснення операцій з інкасації коштів, досягти якого можна тільки з професійно підготовленим та навченим персоналом.

На сьогодні в Україні фактично немає закладів професійної (колишні професійно-технічні училища) освіти, що проводять первинну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації за професією інкасатор-водій, інкасатор, немає сучасних навчальних центрів для проведення якісної професійної підготовки та навчання працівників усіх видів підрозділів інкасації, зокрема й у регіонах.

Важливим складником підготовки висококваліфікованих фахівців підрозділів інкасації мало б стати опанування відсутньої наразі, як такої, спеціалізованої дисципліни "Основи організації та проведення інкасації коштів та перевезення валютних цінностей в Україні", у якій узагальнювались би всі наявні навички, методи та наукові знання інкасаторської галузі.

Актуальність дослідження. Ринок надання послуг з інкасаторських послуг в Україні стрімко розвивається. Крім традиційно банківських підрозділів інкасації, на ньому з'явилися приватні інкасаторські компанії, що потребують для проведення успішної діяльності на ринку надання послуг з інкасації професійно підготовлених фахових інкасаторів, навчених працювати з усією сучасною логістикою інкасаторської галузі: панцерованим автотранспортом, вогнепальною зброєю, технічними засоби захисту цінностей, новітніми банкоматами та інформаційними інкасаторськими програмними комплексами.

Питання ефективності державного регулювання ринку інкасації коштів та перевезення валютних цінностей, зокрема удосконалення системи професійної підготовки та навчання інкасаторів, професійного підбору персоналу надзвичайно важливе, оскільки якісна фахова підготовка сприяє формуванню і розвитку профільних професійних компетентностей працівників під-

розділів інкасації, дає змогу забезпечити та гарантувати надійний захист їх здоров'я та життя.

Стрімке застосування новітніх інформаційних технологій у банківській діяльності зумовлює необхідність абсолютно нового розвитку проведення операцій з інкасації коштів, відтак питання щодо вдосконалення професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації залишається актуальним і потребує подальших розробок і доопрацювань.

Для забезпечення безпечного та надійного проведення операцій з інкасації коштів, інкасатори повинні володіти певними особливими знаннями та компетентностями, характерними тільки для цієї спеціальності, яких потрібно насамперед первинно підготовлювати та навчати у спеціальних закладах професійної освіти ще до початку їх діяльності у підрозділах інкасації.

Мета дослідження та основні завдання для її досягнення. Метою статті є дослідження та аналіз чинної системи професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації в Україні, виокремлення наявних недоліків та надання пропозицій і висновків щодо організації її ефективного вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку і вирішення таких науково-практичних завдань:

- дослідити теоретико-методологічні основи чинної системи проведення професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації в Україні;
- проаналізувати сучасний стан організації та проведення професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації в Україні;
- запропонувати напрями проведення змін і вдосконалення професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації;
- розробити напрями з підвищення ефективності регуляторних функцій Національного банку з питань проведення професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації.

Предмет дослідження. Предметом наукового дослідження є чинна система професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації в Україні з точки зору їх ефективності та актуальності.

Методи та інформаційна база дослідження

У цій науковій роботі використано такі загальнонаукові методи дослідження: теоретичне узагальнення, систематизація (під час дослідження сутності понять "інкасація коштів та перевезення валютних цінностей", для формулювання висновків проведеного дослідження), індуктивний метод (для систематизації та оброблення потрібної інформації) і дедуктивний (у процесі теоретичного осмислення проблеми), функціональний – для виділення й обґрунтування підходів до розуміння організаційно-правових засад державної регуляторної політики Національного банку у сфері проведення операцій з інкасації коштів; порівняння – для зіставлення методів проведення професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації у відповідних навчальних закладах або в банках, інкасаторських компаніях за місцем роботи.

Теоретико-методологічну основу цього наукового дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених та спеціалістів з питань організації готівкового обігу та проведення операцій з інкасації кош-

тів. Статистичну і фактологічну основу дослідження становлять закони України, нормативні-правові акти Національного банку України та інші.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Функції Національного банку, його регуляторну діяльність з організації моделі готівкового обігу, грошову емісію, операції з інкасації коштів та перевезення валютних цінностей досліджено в наукових працях О. М. Радченко [13], І.М.Проць [12], О.В.Дзюблюка [7], П.Д.Нагорного [9], А.В. Федця [15], проте проблемні питання проведення професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації, враховуючи особливу специфіку цієї галузі, у них не висвітлено, а пропозиції щодо їх ефективного вирішення залишилися нерозглянутими та потребують подальшої актуалізації.

Дослідження психологічних особливостей ефективності професійної діяльності фахівців спеціального підрозділу служби інкасації Державної служби охорони при МВС здійснювали науковці О.В. Радько, І.М. Ушакова, Л.А. Перелигіна, однак у них взагалі не згадано та не відображено особливостей діяльності підрозділів інкасації банківських установ та СІТ-компаній [14].

Аналіз професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій можна знайти у багатьох наукових публікаціях, але саме питання особливостей професійної діяльності, навчання та підготовки працівників підрозділів інкасації фактично не розглядали та мало досліджували.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Державні підрозділи перевезення цінностей Національного банку, на відміну від інших учасників ринку інкасації, використовують для охорони цінностей відомчу вогнепальну зброю та здійснюють перевезення цінностей не тільки автомобільним, але й іншими видами транспорту, що потребує різнобічного логістичного процесу та наявності в інкасаторів поглибленої професійної спеціалізації та навиків для виконання таких особливого виду завдань і функцій.

У разі прийому до підрозділів перевезення цінностей Національного банку інкасаторів або водіїв, незважаючи на наявність у них багаторічного досвіду роботи у комерційній інкасації, перепідготовка та навчання таких працівників потребує дуже багато часу та може тривати місяцями, що явно виходить за межі встановленого законодавством місячного випробувального терміну для цієї робітничої спеціальності.

Фактично, це означає що, для досягнення ефективних та якісних результатів навчання та підвищення кваліфікації саме працівників підрозділів перевезення цінностей Національного банку, надавачі послуг з проведення професійної підготовки мають обов'язково забезпечити вивчення слухачами спеціалізованого курсу з питань організації перевезень цінностей та залучати для читання лекцій викладачів та фахівців-практиків, які, з-поміж іншого, досконало знають будову, особливості та функціонування державної системи перевезень цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів

Особовий склад типового підрозділу інкасації, зазвичай, складається з начальника підрозділу, його заступника, фахівців, чергових інкасаторів, інкасаторів-водіїв, інкасаторів, автомеханіка та ін.

На посади інкасаторів згідно з вимогами нормативно-правових актів з питань організації інкасації приймаються особи, які мають повну загальну середню освіту, досягли 21-річного віку та здатні за станом здоров'я, своїми діловими та моральними якостями і фізичною підготовкою забезпечити виконання покладених на них обов'язків, переважно без вимог до досвіду та стажу роботи [4, 5].

При цьому вимога досягнення саме 21-річного віку пов'язана переважно з потребою використання працівниками підрозділів інкасації вогнепальної зброї при виконанні службових обов'язків.

Претендент на посаду інкасатора матиме додаткову перевагу за наявності у нього диплому (сертифікату) про проходження курсів спеціальної підготовки інкасаторів, ліцензії приватного охоронця, навиків володіння вогнепальною зброєю та наявності практичного досвіду роботи в інкасації або у схожих силових структурах.

Підбір персоналу у підрозділі інкасації повинен здійснюватись дуже ретельно, необхідно максимально врахувати всі ризики, пов'язані з цією майже військовою професією, претендентам з кримінальним минулим, психологічно не стійким та фізично не підготовленим особам звичайно буде відмовлено.

Для успішного заміщення вакантної посади в підрозділах інкасації, необхідна наявність позитивних характеристик та відгуків, а служби персоналу та безпеки банку (юридичної особи) для уникнення різного роду можливих ризиків та випадковостей проводять детальний аналіз попередньої службової діяльності претендента.

Для цього у деяких підрозділах інкасації при прийнятті на роботу практикується проведення психофізіологічного тестування працівників з використанням поліграфа [8].

Особлива відповідальність за забезпечення належної безпеки інкасаторів лежить на начальникові підрозділу інкасації (відповідальній особі), який повинен правильно з урахуванням психологічної сумісності та досвіду підібрати всіх членів бригади (групи) інкасаторів для роботи на маршрутах інкасації.

Водночас вимоги до інкасаторів-водіїв, що претендують на роботу у підрозділах інкасації, передбачають наявність у них повної загальної середньої освіти та професійно-технічної освіти (навчальний заклад з підготовки водіїв транспортних засобів), проходження спеціальної підготовки за типовими навчальними планами і програми підготовки водіїв транспортних засобів відповідної категорії та кваліфікаційної атестації, стаж роботи на посаді водія не менше трьох років на транспортному засобі відповідної категорії, що можна пояснити особливо високою вартістю панцерованих інкасаційних автомобілів, що використовуються на маршрутах інкасації [4, 5].

Потрібно зазначити, що жодна звичайна автошкола в Україні не здійснює навчання спеціалізованої техніки водіння та підготовки інкасаторів-водіїв для роботи на екстремальних маршрутах інкасації, коли де факто від його реакції та чіткості дій у складних і критичних ситуаціях залежить збереження життя та здоров'я всіх членів бригади інкасаторів.

Враховуючи цей важливий фактор, у претендента на посаду інкасатора-водія бажана наявність відповідних ключових компетентностей та підтвердних документів

про навчання на професійних спецкурсах водіння та/або обов'язкове направлення водія відразу після прийняття його на роботу на курси підвищення кваліфікації, де навчають галузевої спеціалізації та особливим навикам водіння інкасаційним автомобілем.

На відміну від інкасаторів та водіїв, керівник підрозділу інкасації повинен мати вищу освіту та стаж роботи в банківській системі за відповідним фахом не менше одного року, що підтверджується відповідними документами [4, 5].

Серед обов'язкових документів – письмове запевнення банку (юридичної особи) про те, що нею здійснено перевірку ділової репутації керівника підрозділу інкасації в порядку, установленому нормативно-правовим актом Національного банку з питань реєстрації та ліцензування банків, а також те, що ділова репутація керівника підрозділу інкасації є бездоганною [4, 5].

Керівники банків (юридичних осіб), що мають у підпорядкуванні власні підрозділи інкасації, у порядку, встановленому законодавством, несуть відповідальність за незабезпечення захисту життя і здоров'я працівників підрозділів інкасації під час надання послуг з інкасації, через що, саме вони насамперед зацікавлені у забезпеченні проведення якісної професійної підготовки та навчання інкасаторів [4, 5].

Фактично певні ризики та загрози нападів на бригади інкасаторів на маршрутах, що поділяються на різні категорії складності та безпеки, завжди існують, проте вони мають тенденцію до різкого зростання під час виконання операцій з інкасації коштів в особливо великих обсягах та на територіях, дотичних до зони проведення військових дій.

Враховуючи та аналізуючи характер ймовірних "професійних" вогнепальних та осколкових поранень та практичний досвід, набутий під час війни, існує нагальна потреба навчати працівників підрозділів інкасації основ тактичної медицини та комплектувати бригади інкасаторів не класичними аптечками, а використовувати тактичні професійні аптечки, які містять потрібний базовий перелік засобів екстреної допомоги для усунення кровотечі, кульових та осколкових поранень та інше.

До особливостей професії інкасатора належать також колективна та індивідуальна матеріальна відповідальність усіх членів бригади інкасаторів, значне щоденне фізичне та емоційне навантаження, постійне перебування на маршрутах інкасації у броньованих IV класу захисту, вагою 10-12 кг, та робота з вогнепальною зброєю.

Ще одна складність професії – психологічна. Під час виконання своїх професійних обов'язків інкасатори більшість часу проводять в інкасаційних автомобілях в обмежених для руху та замкнутих умовах, у стані постійної напруги, з вогнепальною зброєю, забезпечуючи інкасацію, перевезення та схоронність значних обсягів готівки. Для більшого розуміння рівня емоційного та психологічного навантаження, достатньо одного разу перебувати разом з інкасаторами на маршруті (категорично заборонено стороннім особам), зловити на собі надособи зацікавленість інкасаційним автомобілем на вулиці та безпечно повернутись після обслуговування клієнтів (точок інкасації) на базу.

Витримати постійні фізичні навантаження, випробування психологічної та моральної стійкості під час роботи з готівковими коштами, суми яких в рази більші за

інкасаторську зарплату, зможе не кожний працівник. Зазвичай, у підрозділах інкасації залишаються працювати тільки працівники, які психологічно можуть заставити себе відноситись до готівки, що перевозиться, як до засобів праці, інакше ніяк.

Саме тому інкасатори повинні перебувати під постійним наглядом штатних психологів, які мають стежити за ситуацією в колективі, психологічним станом кожного працівника та проводити регулярні професійні заняття з ними, зокрема з питань володіння та використання вогнепальної зброї, однак у чинних нормативно-правових актах з питань організації інкасації немає про це жодної згадки.

Щодо проведення підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації, то чинними нормативно-правовими актами з питань організації інкасації передбачено такі види:

- підготовка працівників – навчання для осіб, яких зараховують на роботу та які раніше не мали професії інкасатора/інкасатора-водія.
- перепідготовку працівників підрозділів інкасації проводять в разі внесення змін до законодавчих актів України або внутрішніх положень банку (юридичної особи), що регулюють їх діяльність;
- підвищення кваліфікації працівників – професійно-технічне навчання, основною метою проведення якого є розширення та поглиблення раніше здобутих працівником професійних знань, умінь і навичок з урахуванням змін у законодавстві України [5].

Зазначене вище означає, що на сьогодні на роботу у підрозділи інкасації можуть приймати осіб, які не мають жодного практичного досвіду та не працювали раніше за професією інкасатор.

Сьогодні підготовка інкасаторів для досягнення ними мінімального з урахуванням сучасних вимог професійного рівня – зовсім не просте завдання та потребує поєднання інтенсивного теоретичного і практичного навчання.

Банк (юридична особа) зобов'язаний до початку діяльності з інкасації коштів подати до Національного банку серед інших документи, що підтверджують проходження працівниками підрозділу інкасації професійної підготовки з питань організації інкасації в Україні у навчальних закладах упродовж останніх п'яти років та постійно дотримуватись цієї періодичності проведення підвищення кваліфікації навчання [4, 5].

З огляду на динамічні зміни в інкасаційній галузі, стрімке впровадження сучасних інформаційних технологій та розвиток ринкової економіки, зазначена норма дотримання періодичності проходження працівниками підрозділів інкасації підвищення кваліфікації не рідше, ніж один раз на п'ять років, катастрофічно втратила свою актуальність, а відповідно потребує якнайшвидшого перегляду у бік зменшення терміну періодичності.

Зазначений термін періодичності підвищення кваліфікації працівників інкасації у сьогоднішньому інформаційному суспільстві – це ціла епоха, це повна зміна генерації навіть у такій галузі, як інкасація, де зміни відбуваються зазвичай дуже повільно.

Для порівняння, у країнах Європейського Союзу від працівників інкасаційних компаній (СІТ), які здійснюють транскордонне перевезення готівки автомобільним транспортом, вимагається успішно пройти не менше 200 год спеціального початкового навчання, не враховуючи навчання з використання вогнепальної зброї та

принаймні кожні 3 роки регулярно проходити підвищення кваліфікації.

Принаймні один з членів бригади інкасаторів у панцерованому автомобілі повинен також мати знання мови щонайменше на рівні А1 у мовах, якими користуються місцеві органи влади та населення у відповідних районах держав під час транзиту готівки [1].

В Україні професійна підготовка працівників підрозділів інкасації здійснюється у відповідних навчальних закладах або в банках, інкасаторських компаніях за місцем роботи за програмою, погодженою з Національним банком [4, 5].

Проте на практиці якість та ефективність проведення професійної підготовки працівників підрозділів інкасації, особливо за місцем роботи та навіть у відповідних навчальних закладах, не відповідає сучасним вимогам підготовки та безпеки працівників цієї спеціальності через наявність явних недоліків, зокрема щодо обмеженості методології навчання та професійних компетентностей, прогалин у законодавстві, формалізму, відсутності професійних лекторів-практиків з цього напрямку, обміну досвідом, сучасної навчальної літератури та належного контролю за якістю підготовки інкасаторів зі сторони Національного банку.

Очевидно, що провести підготовку професійного інкасатора-водія або інкасатора, що зможуть забезпечити надійну схоронність валютних цінностей на маршрутах інкасації, за декілька днів перебування на курсах підготовки та підвищення кваліфікації просто неможливо та нереально, а поява на українському ринку інкасації сучасних інноваційних технологій та нових методів проведення інкасації коштів потребує докорінних змін у системі професійної підготовки та навчання працівників підрозділів інкасації.

Фахові вимоги до працівників підрозділів інкасації істотно змінились, крім базових навиків, інкасатори повинні забезпечувати проведення електронної інкасації, вміти працювати зі складними інкасаторськими програмно-автоматизованими комплексами, спеціальними додатками у смартфонах, терміналами самообслуговування, автоматизованими депозитними машинами, багатофункціональними банкоматами нового покоління з функціями рециркуляції банкнот і монет, спеціальними пристроями для зберігання цінностей, системами захисту цінностей та інше.

Відповідно, пропонують внести зміни у нормативно-правові акти з питань організації інкасації та забезпечити проведення професійної підготовки, навчання та підвищення кваліфікації працівників підрозділів інкасації з дотриманням щорічної періодичності.

Питання наявності в Україні ліцензованих вищих навчальних закладів, які б за навчальною програмою, погодженою Національним банком, проводили повноцінну комплексну професійну підготовку працівників підрозділів інкасації, завжди було проблематичним, а після закриття та реорганізації у 2022 р. низки таких вишів, стала справді критичною. Уже зараз підрозділи інкасації зіткнулись з проблемою фактичної відсутності на ринку потенційних надавачів послуг з організації та проведення навчання та перепідготовки для інкасаторів, які відповідали б сучасним вимогам підготовки інкасаторів.

Навчальна програма, що погоджується Національним банком, розроблена для актуалізації, оновлення та вдос-

коналення системи знань працівників підрозділів інкасації, які здійснюють операції інкасації коштів та перевезення цінностей (теоретичних та практичних аспектів) щодо організації та порядку інкасації готівки клієнтів банку, перевезення (доставки) валютних цінностей до клієнтів, а також між установами банків [11, 16].

Навчальна програма, зазвичай, складається з модуля "Спеціальна підготовка", що є базовим й охоплює всі основні напрями діяльності працівників підрозділів інкасації, які здійснюють інкасацію коштів, та потребує використання транспортного засобу для відпрацювання (тренінг, імітація, ділова гра) дій інкасаторів при виїзді на маршрути та повернення у зворотньому напрямку. Модуль тісно пов'язаний з іншими модулями програми, а саме: "Юридична підготовка", "Психологічна підготовка", "Основи долікарняної допомоги", "Організація роботи з банкоматами та спецпристроями" [11].

Навчальні програми, залежно від надавача послуг з проведення навчання та перепідготовки, розраховані від 72 до 240 год теоретичного навчання та практичної підготовки інкасаторів та водіїв, що явно недостатньо для повноцінної підготовки сучасних інкасаторів [11, 16].

Враховуючи, що фактично всі підрозділи інкасації в Україні використовують у своїй діяльності у той чи інший спосіб вогнепальну зброю, доцільно розширити навчальну програму новими модулями: "Вогнева підготовка" з проведенням практичних стрільб з інкасаторами, "Фізична підготовка" та "Тактична медицина".

Потрібно зазначити, що у чинних навчальних програмах відсутні окремі модулі для перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінського складу підрозділів інкасації.

Начальники, їх заступники, фахівці підрозділів інкасації проходять навчання разом з інкасаторами та водіями за загальною, а не окремо розробленою, навчальною програмою для підготовки управлінського складу, що у підсумку негативно впливає на якість їх фахової підготовки.

Для забезпечення безпечного та надійного проведення операцій з інкасації коштів, працівники підрозділів інкасації мають бути професійно підготовленими, володіти особливими компетентностями та навиками, яким потрібно навчати у спеціальних закладах професійної освіти ще до початку їх роботи в інкасації.

Професійна (професійно-технічна) освіта в Україні гарантує здобуття громадянами певної професії у відповідній галузі, зокрема безоплатне отримання професійної освіти за іншою (другою) професією, та передбачає:

- первинну професійну підготовку – здобуття професійної (професійно-технічної) освіти особами, які раніше не мали робітничої професії;
- перепідготовку робітників – професійне (професійно-технічне) навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією робітниками, які здобули первинну професійну підготовку [2].

Отже, відповідно до зазначеного вище, законодавством України про професійну (професійно-технічну) освіту передбачено здобуття громадянами професії інкасатор-водій, інкасатор шляхом первинної професійної підготовки та перепідготовки робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти незалежно від форм власності та підпорядкування.

Наступне питання – це реальна наявність відповідних закладів професійної освіти, які проводили б первинну професійну підготовку та перепідготовку інкасаторів та ринкового попиту на професійних інкасаторів, впровадження системи держзамовлення у сфері допрофесійної підготовки та первинної професійної підготовки інкасаторів.

Професія інкасатор сьогодні не належить до найбільш популярних та затребуваних професій в Україні, проте з появою та збільшенням кількості інкасаторських компаній (СІТ) попит на професійно підготовлених та навчених інкасаторів істотно збільшився [10].

Для вирішення проблемних питань, Національному банку, як державному регулятору ринку надання інкасаційних послуг, потрібно створювати нові механізми постійного контролю за якістю професійної освіти працівників підрозділів інкасації та забезпечувати зворотній зв'язок з банками, інкасаторськими компаніями та закладами освіти, які проводять підготовку та навчання інкасаторів.

Для цього необхідно створити (здійснити реорганізацію наявного центру) на базі Національного банку заклад професійної освіти, державний навчальний центр який здійснював би перепідготовку, навчання та підвищення кваліфікації банківських працівників, зокрема касирів та працівників підрозділів інкасації.

Державний навчальний центр перепідготовки, навчання та підвищення кваліфікації банківських працівників при Національному банку, крім проведення професійного навчання касирів та інкасаторів, забезпечуватиме виконання таких функцій та завдань:

- розроблення проєктів нормативно-правових актів, методологічної літератури, навчального посібника зі спеціальності організація інкасації коштів та перевезення валютних цінностей, тестових завдань для підсумкового оцінювання інкасаторів, навчальних програм для підготовки, навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників підрозділів інкасації як державної, так і комерційної форм власності;
- проведення наукових досліджень у сфері організації інкасації коштів та перевезення цінностей, вивчення та адаптації позитивного світового досвіду проведення інкасації;
- збереження інституційних знань та пам'яті з питань організації інкасації коштів та перевезення цінностей;
- організацію навчання інкасаторів роботи з вогнепальною зброєю, проведення практичних стрільб, занять з фізичної підготовки та тактичної медицини.

Висновки та перспективи подальших розвідок

За результатами проведеного дослідження та аналізу фахових вимог до інкасаторів, котрих приймають на роботу у підрозділі інкасації, очевидно, що у них не у повному обсязі враховано особливості цієї небезпечної професії та сучасний практичний досвід проведення інкасації, набутий в умовах війни, тому вони потребують детального перегляду та доопрацювання.

Доведено, що чинна система професійної підготовки та навчання інкасаторів в Україні має низку системних недоліків та потребує невідкладних змін та удосконалень.

Тільки шляхом забезпечення постійного навчання та щорічного підвищення кваліфікації працівників підрозділів інкасації можна досягти високого рівня безпеки на інкасаційних маршрутах.

Запропоновані зміни та доповнення до нормативно-правових актів Національного банку, які регулюють порядок організації та проведення інкасації коштів та пе-

ревозення валютних цінностей в Україні, дадуть змогу забезпечити:

- 1) проведення первинної підготовки та перепідготовки інкасаторів в закладах професійної освіти для появи на ринку висококваліфікованих працівників;
- 2) перегляд фахових вимог до претендентів посади інкасаторів та водіїв-інкасаторів з урахуванням особливостей професії;
- 3) створення (реорганізацію) державного професійного центру підготовки та підвищення кваліфікації працівників підрозділів інкасації на базі Національного банку;
- 4) проведення щорічного підвищення кваліфікації працівників підрозділів інкасації;
- 5) забезпечення зворотного зв'язку та механізмів постійного контролю за якістю професійної освіти працівників підрозділів інкасації;
- 6) організації періодичних професійних занять працівників підрозділів інкасації зі штатними психологами.

Проте найдієвішим варіантом для вирішення проблемних питань, притаманних ринку інкасації України, є ухвалення Закону України "Про інкасацію коштів", який сприятиме удосконаленню регуляторної політики центрального банку, забезпечить належний захист життя і здоров'я працівників підрозділів інкасації та проведення якісної професійної підготовки та навчання інкасаторів.

Наведені у роботі положення, матеріали та результати дослідження можуть використовуватись у практичній діяльності банківських установ та інкасаторських компаній, для підготовки навчальних лекцій, посібників та підручників для працівників підрозділів інкасації, студентів вишів, слухачів курсів підвищення кваліфікації працівників інкасації, а також як допоміжний матеріал у процесі складання навчальних програм, розроблення методологічних матеріалів з питань організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей.

References

1. Regulation (EU) № 1214/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 November 2011 on the professional cross-border transport of euro cash by road between euro-area Member States, *OJ L 316, 29.11.2011, p. 1-20 Special edition in Croatian: Chapter 10, vol. 003, 234-253*, URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2011/1214/oj>
2. Верховна Рада України. (1998). Закон України "Про професійну (професійно-технічну) освіту" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 32, ст. 215) зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Верховна Рада України. (1999). Закон України "Про Національний банк України", затверджений постановою Верховної Ради України від 20.05.1999 № 679-XIV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
4. Верховна Рада України. (2015). Положення про порядок видачі юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг з інкасації, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 24 грудня 2015 р. № 926. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0926500-15#Text>
5. Верховна Рада України. (2017). Інструкція з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей у банківських установах в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 31.03.2017 № 29 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0029500-17#n8>
6. Держспоживстандарт України. (2010). Національний класифікатор України, класифікатор професій ДК003:2010", затверджений Наказом Держспоживстандарту України 28.07.2010 № 327. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#n4>

7. Дзюблюк, О. В., Дзюблюк, О. В., Корнєєв, В. В., Міщенко, В. І., et al. (2017). Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності: монографія.; за ред. д-р екон. наук, проф. О.В. Дзюблюка. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 298. <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/19043>
8. Крайник, О. А. (2017). Проблеми ставлення персоналу до поліграфологічних перевірок. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці: Електронний журнал [редкол.: Назаров О.А. (голов. ред.) та ін.]. Kyiv, 4(17). Retrieved from: <https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/865-krajnik-o-a-problemi-stavleniya-personalu-do-poligrafologichnikh-perevirok>
9. Нагорний, П. Д. (2020). Готівковий обіг країни через призму використання сіт-компаній. *Ефективна економіка*, 12. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.98>
10. Національний Банк України. (2022). Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/licensing-nonbanking/collect>
11. Національний центр підготовки банківських працівників України. (2017). Ліцензована програма "Організації роботи з перевезення цінностей та інкасації в комерційному банку". Retrieved from: <https://www.nctbpu.org.ua/napiamky-diialnosti/litsenzovani-prohramy/incass.html>
12. Проць, І. М. (2021). Грошова емісія і грошовий обіг: поняття та сутність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 67, 215-219. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.41>
13. Радченко, О. М. (2020). Система контрольних правовідносин у сфері грошового обігу. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.*, 87. редкол.: Г.І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса: Гельветика, 145-157. <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i87.2813>
14. Радько, О. В., Ушакова, І. М., & Перелигіна, Л. А. (2014). Психологічні особливості ефективності професійної діяльності фахівців спеціального підрозділу служби інкасації Державної служби охорони при МВС: монографія. Харків: НУЦ-ЗУ, 184.
15. Федєць, А. В. (2019). Удосконалення механізму державного регулювання ринку надання послуг з інкасації коштів та перевезень валютних цінностей в Україні. Ефективність державного управління: збірник наукових праць ЛРІДУ НАДУ при Президентів України", 3(60). Львів: ЛРІДУ НАДУ, 232-247. <https://doi.org/10.33990/2070-4011.60.2019.186770>
16. Центр спеціальної підготовки ПП "ГАЛ-БЕЗПЕКА" (2022). Офіційний сайт. URL: <https://gal-security.com/index.php/pidgotovka-inkasatoriv.html>

A. V. Fedets

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

THE MAIN AREAS OF PROFESSIONAL TRAINING IMPROVEMENT OF COLLECTION UNIT EMPLOYEES AND TRANSPORTATION OF CURRENCY VALUES IN UKRAINE

Introduction. The main directions and principles of professional recruitment and education (training, retraining, advanced training) of collection unit employees in Ukraine are investigated in the article and ways of their effective improvement have been suggested.

It has been found that the issue of the effectiveness of the state regulation of the funds collection market and transportation of currency values, in particular, the improvement of the system of professional training of collectors, professional selection of personnel is extremely important since high-quality professional training contributes to the formation and development of professional competence of collection unit employees, allows ensuring their health and life protection.

It has been proven that the current system of professional training of collection unit employees in Ukraine has a number of systemic shortcomings and taking into account the practical experience of work of collection units gained in the wartime, it requires urgent legislative changes and effective improvement of state regulation mechanisms.

Materials and Methods. The following general scientific research methods have been used in this scientific investigation: theoretical generalization and systematization (for studying the essence of the concepts "collection of funds and transportation of currency values", inductive (for systematizing and processing information while conducting the research), deductive (for the process of theoretical understanding of the problem under analysis), functional (for highlighting and justifying approaches to understanding the organization and legal foundations of the state regulatory policy of the National Bank in the field of collection operations; comparison (for comparing the methods of professional training of collection unit employees in relevant educational institutions or in banks, collection companies at the place of work).

The laws of Ukraine, normative legal acts of the National Bank of Ukraine, etc. constitute the statistical and factual basis of the study.

Analysis of Literary Sources. The functions of the National Bank, its regulatory activity on the organization of the cash circulation model, money emission were studied in the works of O.M. Radchenko, I.M. Prots, O.V. Dziubliuk, P.D. Nahorny, however, they did not highlight the issue of professional training of collection unit employees, taking into account the peculiarities of this branch.

Despite the large number of scientific publications on the analysis of the professional activity of specialists in risky professions, the issues of the professional activity, training and retraining of collection unit employees have not been considered fully and are remained understudied.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. The modern system of state transportation of currency values of the National Bank is unique and built on a scientific basis and special knowledge that can be acquired and implemented only in the system of the National Bank. In order to achieve effective and high-quality training results and improve the qualifications of employees of the National Bank's valuables transportation divisions, providers of professional training services should necessarily involve coaches and practitioners who, among other things, have a thorough knowledge of the structure and functioning of the state system of valuables transportation and peculiarities of this branch.

Results. The issue of the effectiveness of state regulation of the market of collection of funds and transportation of currency values, in particular, the improvement of the system of professional training of collectors, professional selection of personnel, is extremely important, since high-quality professional training contributes to the formation and development of specialized professional competencies of employees of collection units, allows ensuring reliable health and life protection.

According to the results of the analysis of the professional requirements for collectors who are accepted for collection units, it is obvious that they do not fully take into account the peculiarities of this dangerous profession and the modern practical experience of collection acquired in the wartime, as they need a detailed revision and further improvement.

In Ukraine, professional training of employees of collection units is carried out in relevant educational institutions or in banks, collection companies at the place of work according to a program agreed with the National Bank.

However, in practice, the quality and effectiveness of the professional training of employees of collection units, especially at the workplace and even in the relevant educational institutions, does not meet the modern requirements for the training and safety of employees of this specialty due to the presence of obvious shortcomings, in particular regarding the limitations of the training methodology and professional competences, gaps in the legislation, formal character, lack of professional coaches-practitioners in this field, exchange of experience, modern educational literature and proper control over the quality of training of collectors on the part of the National Bank.

It is obvious that it is simply impossible and unrealistic to train a professional collector – a driver or a collector who will be able to ensure the reliable safekeeping of currency values on collection routes, in a short-term training or advanced training courses, and the appearance of modern innovative technologies and new methods of funds collection on the Ukrainian collection market requires fundamental changes in the system of professional training of collection unit employees.

To ensure the safe and reliable conduct of funds collection operations, collection unit employees must be professionally trained, possess special competencies and skills that need to be taught in special professional educational institutions before starting their work in collection units.

In order to solve problematic issues, the National Bank, as the state regulator of the market for the provision of collection services, needs not only to establish the periodic nature of improving the qualifications of collectors and conducting inspections of collection units on issues of their compliance with the requirements of current legislation, but also providing feedback and creating mechanisms for constant control over the quality of professional education of collection unit employees.

Discussion. The main regulatory documents to define the norms that determine the procedure for the collection of funds and the transportation of currency values in Ukraine include the normative legal acts of the National Bank of Ukraine on the organization of the collection of funds and the transportation of currency values, approved in the form of standard instructions and internal regulatory documents of banking institutions and SIT companies.

We believe that the most optimal option for solving the complex problems in the collection market of Ukraine is the adoption of the Law of Ukraine "On Collection of Funds" which will contribute to the improvement of the regulatory policy of the central bank, ensure the proper protection of the lives and health of employees of the collection units and conduct high-quality professional training and retraining of collectors.

Conclusion. It has been proven that a high level of safety on collection routes can only be achieved by providing continuous training and improving the skills of employees of collection units.

The proposed changes and amendments to the normative legal acts of the National Bank which regulate the procedure for organizing and carrying out the collection of funds and the transportation of currency values in Ukraine, will make it possible to:

- 1) conduct initial training and retraining of collectors in vocational education institutions with the aim of preparing highly qualified employees to the market;
- 2) revise the professional requirements for applicants for the position of collectors and drivers-collectors, taking into account the specific character of the profession;
- 3) create a unified state professional center for training and advanced training of employees of collection units on the basis of the National Bank;
- 4) reduce the periodic character of advanced training for collection unit employees from five years to annual training;
- 5) provide feedback and mechanisms of permanent control over the quality of professional education of collection unit employees.

Keywords: collection units; professional education and training; professional educational institutions; state regulator; collection teams; SIT (Cash-in-Transit) – collection companies.